

פרשת ויגש

הליכות עולם לוי

(חבקוק ג' ו')

לעילוי נשמת ר' יהודה לוי ז"ל

זמן ר"ת	צאת השבת	חלקת נרות	לוח אור החיים
17:51	17:19	16:27*	י-ם
17:46	17:15	16:24	ת"א
17:45	17:15	16:23	חיפה
17:50	17:19	16:27	ב"ש

* לנוהגים 40 דק': 16:07

ברכתו של יעקב

פרעה לא יעשה עצמו אלוה, שכן כולם יודעים שברכת יעקב היא שנותנת מים למצרים ולא אלהותו של פרעה.

ויותר נראה בס"ד לומר שיעקב דוקא בברכה זו רצה לסלק מעל פרעה הרגשת אלהות, ושלא יוכל לטעון לעולם שהוא אלוה, שהרי עצם העובדה שפרעה אינו יכול להוריד גשמים למצרים, אלא צריך ללכת כל פעם מחדש עד הנילוס להעלות את מימיו, זה מראה את הצטרכותם של פרעה ועמו לנילוס ולא שהנילוס צריך להם, שאם פרעה הוא אלוה היה לו לצוות ממקומו בהיותו יושב על כסאו בארמונו על הנילוס שיעלה ויתן מימיו לכל מצרים, נמצא שברכתו של יעקב יש בה כדי להשבית גאותו של פרעה, שאם ירצה לעשות עצמו אלוה, יאמרו לו בסופו של דבר אתה צריך את הנילוס ולא יכול מבלעדי, שאל"כ מדוע אתה הולך אליו.

ונראה עוד לומר שכל זמן שיעקב היה בחיים היתה הברכה מלווה את פרעה, אולם מיד עם פטירתו פסקה ברכה זו מעם פרעה, והנה כל הזמן שהיתה ברכה זו, כאמור פרעה לא עשה עצמו אלוה, שכולם ידעו מה מעשיו בנילוס להשקות את מצרים, אולם דוקא שמת יעקב והנילוס כבר לא השקה את מצרים לרגלי פרעה, או אז היתה טענה לפרעה שהוא הבורא של הנילוס, שהרי הנילוס כבר לא היה עולה לרגליו, ומעתה הנילוס שימש לכסות על מעשיו.

ובפרט לפי דברי רבותינו שהובאו ברש"י (שמות ז' ט"ו) שפרעה היה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו. והנה כל זמן שברכת יעקב פעלה והנילוס היה עולה לרגליו, א"כ כאשר היה משכים פרעה לנילוס בכדי לעשות צרכיו, הנילוס מיד היה רואהו ועולה לרגליו, ובכך כולם ידעו היכן פרעה נמצא, אבל כעת שהברכה פסקה יכול היה לעשות עצמו אלוה וללכת לנילוס מבלי שכולם ידעו. נמצא שברכת יעקב אבינו ע"ה היתה מכוונת מאוד, שהוא הכיר את איש שיחו ורגישותו לכבוד ולהרגשת אלהות, ולכן בירכו בברכה מיוחדת שתמנע ממנו לעשות עצמו אלוה.

ועתה אחר ראותנו כמה היה זהיר ומדויק יעקב אבינו בברכתו, ואדרבה איך פעל בברכתו שלא יהיה מכשול עבודה זרה, יש בזה גם לקח ללמדנו, שהרי פרעה הוא מסמל את היצר הרע באמת (כדברי הרמב"ם באגירתו לבנו), ולכל אדם הוא נותן הרגשת אלהות, כאילו הוא בעל כוחות ומי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל, והיאך יוכל האדם לגבור על יצרו הרע הלזה המטהו מן הדרך הנכונה, על ידי עצת יעקב אבינו שיעלה את מי הנילוס לרגליו, הם מי הנילוס העולים ומשקים את כל מצרים, והיינו שהתורה שנמשלה למים תהיה נר לרגליו, ובה יתעסק כל ימיו, ובכך יזכור תמיד שהקב"ה הוא המחיה וזן ומפרנס לכל וכולנו עבדיו, ובכך ישקה את כל מצרים, הם היצרים המפתים את האדם, וישבית אותם מליבו בידועו מי בוראו ומי עושהו. ה' יזכנו לעובדו בלבב שלם.

בפרשתנו אנו קוראים על המפגש בין יוסף לאביו אבינו יעקב, יוסף מודיע לכל בית מצרים שאביו ואחיו הגיעו למצרים, ומכניס לברכת שלום את אביו לפני פרעה, פרעה מתעניין בגילו המופלג של יעקב אבינו, יעקב משיב לו ולאחר מכן נפרד מפרעה, לא לפני שהוא מברכו, וכמו שנאמר (מ"ז י') וַיִּבְרַךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֹעֶה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרֹעֶה, ואולם מה בירכו לא נאמר לנו בתורה, אבל רבותינו במדרש ביארו לנו והביאם רש"י וז"ל: ומה ברכה ברכו, שיעלה נילוס לרגליו, לפי שאין מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה, ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא אל נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ. עכ"ל.

וצריך להבין מדוע בירכו יעקב דוקא בברכה זו ולא ברכה אחרת, וכגון שה' יתמיד ממלכתו ויכניע שונאיו תחתיו וכיו"ב, כמו שפעם היהודים היו מברכים את מלכי האומות בברכת המלכים. ועוד, הרי בברכה זו ישנו חשש גדול, שכאשר פרעה וכל עמו יראו שהנילוס עולה לרגלי פרעה, יבואו לעשותו אלוה, וכמו שבאמת היה לאחר מכן, שפרעה טען שהוא אלוה והראיה שהנילוס נראה כעובד לו ולפי הזמנתו עולה ומשקה את מצרים, ודבר זה עמד לו לרועץ ולבסוף היה לפרעה לקללה ולא לברכה, וכמאמר ה' יתברך לנביא (חזקאל כ"ט ג') הֲגַיְי עֲלִיךְ פְּרֹעֶה מִלֶּךְ מִצְרַיִם, הַתַּנִּים הַגְּדֹל הַרְבִּץ פְּתוּךְ יְאֲרִיו, אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֲרִי נֶאֱנִי עֲשִׂיתָנִי. א"כ היאך בירך יעקב אבינו את פרעה ברכה שיש בה גורם לכפור בה' יתברך.

ונענה בס"ד על ראשון ראשון, יעקב בחר בדוקא בברכה זו שיש בה פרנסת מצרים, שכאמור הנילוס עולה ומשקה את כל מצרים וכידוע שבשל כך מיד עם בואו של יעקב פסק הרעב ממצרים, והטעם לברכה זו משום שיעקב מכיר טובה למטיבו המצרי שמוכן לאכסנם במצרים ומשפנם בארץ גושן ודואג לכל מחסורם ונותן להם מטוב ארץ מצרים, ומידה כנגד מידה יעקב מברכו שתמיד יהיו להם מים במצרים וישקו את השדות ויהיה להם תבואה, ובכך מחזיר טובה וברכה לפרעה ולכל מצרים, שכולם יתנו מן.

ואולם מה שלא חשש לכפירתו של פרעה, לכאורה אולי יש בכך ללמדנו, שכאשר האדם צריך להכיר טובה למי שהטיב עימו, הוא צריך ליתן לו מה שמגיע לו מבלי להתחשבן מה הוא יעשה בכך. אבל באמת זה לא נכון, שבודאי האדם צריך לדאוג שלא ישתמשו בטובתו לכפור בכבוד יתברך, שלא יתכן שיודה האדם למטיבו אדם שכמותו, וישכח את בוראו המטיב לו באמת הנותן לו את כל חייו, ובפרט להיות מכשול לעבודה זרה, שכמה חששו הז"ל שלא יצא מתחת ידם מכשול אפילו לגוי ללכת ולעבוד עבודה זרה (כמבואר במסכת ע"ז ו'), וכבר ראינו שיעקב ביקש מיוסף שלא יקברוהו במצרים מחשש שיעשו אותו אלוה (כמבואר ברש"י בראשית מ"ז כ"ט), וא"כ בודאי שיעקב לא יברך ברכה שתצא ממנה כפירה בה'. ואמנם אפשר שיעקב בירכו ברכה זו בפרהסיא לעין כל ובידיעת כל האומה, וא"כ

טעון גניזה | נא לא לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה!

להצלחת חן בת רחל

הליכות והלכות

אל תיקרי הליכות אלא הלכות (נידה ע"ג).

הנהגות לערב שבת קודש (המשך)

ואחד תרגום של פרשת השבוע, ויצא לקנות צרכי שבת, ואם ירצה לצאת קודם שיקרא שנים מקרא ואחד תרגום, כדי שילך לקנות במהרה ראשי, ואחר כך יקרא בביתו, וכן המנהג פה עירנו בגדאד, שאף על פי שלומדים קביעות בתלמוד תורה בכל יום אחר התפלה, אין לומדים בערב שבת ולא בערב יום טוב. עכ"ל. ולפי האמור בהלכה י"ד, כיום שרוב הקניות נעשות כבר מיום רביעי וחמישי, א"כ לא יבטלו את היום הגדול הזה יום ששי מלימוד תורה, ואדרבה יתפסו אותו ויתמידו בו, שהרי בסופו של דבר החשיבות שבו גדולה יותר משאר הימים, וכבר ידוע על גדולי ישראל שביום ששי למדו ברציפות כמעט עד כניסת השבת, ומה גם שרוב הישיבות והכוללים לא לומדים בצורה מסודרת ומי שקובע לימודו ביום זה נוטל שכר כולם, ובשל כך יש סיעתא דשמיא מיוחדת בלימוד יום ששי, ושכרו עצום מאוד.

טז. עוד מכבוד השבת שיהיה האדם רוחץ פניו ידיו ורגליו במים חמים (רמב"ם שם ה"ב). ולפי הסוד יש ענין מאוד גדול וגבוה ברחיצת פניו ידיו ורגליו ביום ששי, ודוקא כסדר הזה מלמעלה למטה, ובתחילה רוחץ פניו וידיו ומנגבם ואח"כ רגליו ומנגבם, וכמבואר כל זה בדברי רבנו האר"י (שער הכונות דף ס"ד וסג ע"א). ואולם זה היה שייך במציאות חייהם שלא היה מקלחות בבתיים, והיו מביאים להם קערה עם מים חמים, וממנה האדם היה רוחץ פניו ידיו ורגליו. אך במציאות כיום שאנו מתקלחים במקלחת במים הבאים על כל הגוף כאחת, ומתקלחים בשמפו וסבון, ולא שייך לנגב אחר רחיצת פניו או ידיו, נראה שהכל לפי המציאות ויכול לכוין שבמקלחת הזו הוא עושה את התיקונים שצריכים להיות.

יז. ולפי רבותינו המקובלים יש עוד ענין והוא הטבילה במקוה טהרה, [וזה חוץ מרחיצת הגוף, שהטבילה היתה נעשית במים קרים בנהר או בים כמבואר בשער הכונות (דף ס"ב ע"א) ואפילו המקואות היו קרים, ואמנם כיום שטובלים במקוה חם נראה שיוצא בו גם ידי רחיצת הגוף], ומעבר לטהרה שמשרה על גוף האדם, יש בו הכנה לקבלת תוספת הנשמה יתירה כפי בחינותיה (כמבואר בשער הכונות שם). וכתב בשער המצוות (פרשת ואתחנן): שאחר קריאת הפרשה שמו"ת היה טובל טבילה של ערב שבת הנזכר בזוהר פרשת תרומה. ע"כ. ומלשונו משמע שהיה טובל אפילו בבוקר והעיקר שגמר הפרשה. אולם מלשון הפרי עץ חיים (שער השבת פ"ג) משמע שהטבילה היתה אחר חצות, ורק לפעמים היה טובל משעה חמישית ואילך וגם זה רק אחר שקרא שמו"ת. [אלא שאין להביא ראיה ממנו, שמדבריו מוכח שגם הקריאה של השמו"ת צריכה להיות לאחר חצות יום, אבל גם מדברי המשנת חסידים (מסכת יום הששי פרק ז אות א) מבואר שהטבילה משעה חמישית ואילך אחר שכבר קרא שמו"ת, ומה שכתב אח"כ שלא יטבול אלא לאחר חצות, נראה שכוננו בלי שמו"ת]. וגם דברי שער הכונות יכולים להתפרש כן שמדבר אחר שעה חמישית, ואין שום הכרח שמדובר בבוקר מיד אחר קריאת שמו"ת. ומ"מ לכל הדעות עדיף יותר לטבול אחר חצי היום וכמה שיותר סמוך לשבת, רק שיהיה מספיק זמן להתארגן לכבוד שבת, ולבוא להתפלל מנחה ולקבל את השבת בזמן.

יג. שתי מצוות נצטוינו מדברי סופרים בענין השבת, האחת לענג את השבת והשנית לכבדה, והוא מה שאמור בנביא (ישעיה נ"ח י"ג) וְקִרְאתָ לְשַׁבָּת עֲנֵגְךָ לְקֹדֶשׁ ה' מְכַבֵּד, ומצות עונג שבת היא להתענג בשבת עצמה, אך כבודה הוא להתעסק בערב שבת בדברים המסייעים לענג את השבת, והם ההכנות כולם הנצרכות לנו לשבת. (רמב"ם פ"ל משבת ה"א). ואע"פ שיהיה אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית, חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, שזה הוא כבודו, חכמים הראשונים מהם מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן, ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר, או גודל פתילות, או מדליק נרות, ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה אף על פי שאין דרכו בכך, וכל המרבה בדבר זה הרי זה משובח. (רמב"ם שם ה"ו). [וכפי שמסופר עליהם בגמרא (שבת ק"ח)].

יד. בין יתר ההכנות והעיקרי שבהם הוא קניית המאכלים הנצרכים לו לכבוד שבת והכנתם לסעודות שבת, וכתב רבנו האר"י (שער הכונות דף ס"א ע"ד): והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו כי יום ששי הוא מכין ליום השבת וכמה מיני הכנות יש בערב שבת אם במחשבה ואם בדבור ואם במעשה וכו', ואם במעשה, דע כי צריך האדם לזוהר לקנות כל צרכי שבת ביום ששי לסיבה הנזכרת ולא ביום חמישי, ובכל מה שיקנה זכיר ויאמר לכבוד השבת והרי זה ענין מעשה. עכ"ל. ואולם כיום המציאות לא מאפשרת לקנות ביום ששי, שכן בזמננו היו קונים הכל טרי, שכן לא היה מקפיאים, ומיד מביאו לביתו ומכינו לכבוד שבת, וכיום הטרי באמת נמכר רק בימי שני ורביעי, סמוך לשחיטתם בימי ראשון ושלישי, ובימי ששי רק הקפואים נותרים, ואם יקנה ביום ששי עד שיפשיר ועד שיכין לא יספיק להכין לכבוד שבת. ומה גם שהכל קונים בימי רביעי וחמישי, וחנניות הבשר כמעט וריקות בימי ששי, וכמו כן בשאר הקניות כפירות וירקות, כיום שיש מקררים קונים הכל במשך השבוע ומכניסים למקרר, אשר על כן נהגו כבר כולם לקנות לכבוד שבת בימי רביעי וחמישי, וכבר ראינו שכבר מיום רביעי מתחילים לעשות הכנה לקראת קבלת תוספת הנפש משבת שתבוא (כמבואר בשער הכונות דף ס"א ע"ב), ולפי זה ישנה עדיפות לעשות הקניות לשבת מרביעי ואילך ולא בימי ראשון שני ושלישי. [ואולם בודאי גם בזמן הזה מי שיוכל לעשות הכל בערב שבת, תבוא עליו ברכה ובלבד שלא יפיל זאת על אשתו ובני ביתו, אלא הוא בעצמו יטרח בדברים אלו כדוגמת האמוראים שזהו כבודו].

טו. כתב הבן איש חי (ש"ש לך לך אות א'): אמר הכתוב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, נרמזו כאן שני דברים בעשיית צרכי שבת ביום הששי, האחד הוא שיעשה צרכי שבת בשמחה, שדרשו אין והיה אלא לשון שמחה, והשני שצריך לעשות בזריזות, להשכים בבוקר להכין צרכי שבת, שנאמר והיה ביום הששי והכינו, אין והיה אלא מיד. על כן גם מי שדרכו לקבוע בכל יום עת ללמוד תורה אחר התפילה, לא יעשה קבע זה בערב שבת, אלא רק ילמוד שנים מקרא